

מחזאי הגון לא יכול לחמוק מהאחריות לכתוב על הקטסטרופה הנוכחית
התיאטרון הוא המדיום המתאים ביותר לחשבון נפש פוליטי מורכב ועמוק, אבל מנהלי התיאטראות
מתקשים לסמוך על הקהל
מוטי לרנר • 10 בפברואר 2025

בבוקר 7 באוקטובר רעשה האדמה מתחת לרגלינו. אבל הרעש לא נבע מתנועה של לוחות
טקטוניים בלב כדור הארץ. הוא נבע מתהליכים פוליטיים ואידיאולוגיים שחלק ניכר מהם יצרנו
במו ידינו. ההכרה שאנחנו שותפים בתהליכים שהביאו עלינו את 7 באוקטובר מחייבת כמובן
חשבון נפש. לא רק בנוגע לסיבות שיצרו את הקטסטרופה, אלא גם בנוגע למשמעות הקטסטרופה
הזאת לגבי עתידנו.

לכל אדם ישנם הכלים והחובה לבחון את הסיבות והמשמעויות האלה בהקשר שבו הוא חי ופועל.
אבל בידי המחזאי ישנם כלים משוכללים ביותר, שהציוויליזציה האנושית משתמשת בהם כבר
למעלה מ-2,500 שנה. הכלים האלה מאפשרים למחזאי לבחון לעומקה את ההתנהגות האנושית
בימי משבר – אישי ופוליטי כאחד. השימוש בכלים האלה יצר תהליכי חשבון נפש שאנחנו ניזונים
מהם עד היום בצפייה במחזות כמו "אגממנון", "אנטיגונה", "אדיפוס המלך", וגם "המלט",
"מקבת", "כולם היו בני", "ציד המכשפות" ורבים אחרים.

"הייתי שם", מחזה של מוטי לרנר. יש צורך בתיאטרון פוליטי
העובדה שבידי המחזאי ישנם כלים כה משוכללים מטילה עליו אחריות כבדה ומחויבות גדולה
להשתמש בהם גם לבחינת המשבר הנוכחי. מחזאי הגון לא יכול להתחמק מן האחריות הזאת. הוא
חייב להשתמש בכלים שבידו ליצירת תהליך תיקון לאלתר. הוא לא יכול לחכות עד שתיווצר
פרספקטיבה, כפי שטענו באוזני כמה מנהלי תיאטרונים. הוא חייב ליצור את הפרספקטיבה הזאת
עכשיו, מתוך יכולתו לראות את אירועי 7 באוקטובר בהקשר הרחב שלהם. התחמקות המחזאי
מחובתו זו דומה להתחמקותו של רופא שיש בידו תרופה למגפה, והוא אינו מציע אותה לחברה
שבה המגפה משתוללת.

איך יוצרים מחזה הבוחן את הימים הטרופים האלה? יש כמה עקרונות יסוד. בחירת הדמות
הראשית והגדרת הפעולה העיקרית שלה הן, לדברי אריסטו, המפתח החשוב ביותר לעלילה.
הקטסטרופה של 7 באוקטובר מזמנת קווי מתאר של דמויות רבות שהאמת שלהן יכולה להיות
בסיס לעלילת מחזה טרגי, שיבחן את יסודות קיומנו כאן, ויאפשר לנו להתמודד עם התערערוּתם.
הסתכלו למשל בקצינת מודיעין החוקרת את תוכניות ההתקפה של חמאס, מתריעה עליהן בפני
מפקדיה, אך נדחית שוב ושוב, בטענות המעידות על יוהרה וזלזול באויבינו וגם בה. אולי היא
ניסתה לעקוף את מפקדיה, ולפנות ישירות אל הדרג המדיני, אך גם שם לא מצאה אוזן קשבת.
קצינה זו איבדה ודאי את האמון שהיה לה, הן במערכת הצבאית והן במערכת המדינית. האם היא
תוכל לחיות בחברה שאין לה אמון במערכותיה ובהנהגתה? האם תמשיך להיות מחויבת לחברה
כזאת? אם המחויבות שלה תתרופף, איך תגיב משפחתה?

הסתכלו למשל בצעיר חטוף שנאבק לשרוד בשבי, ובוחן תוך כדי כך את יחסיו עם החברה
שהפקירה אותו. מהי מידת המחויבות שלו לחברה הזאת? מה מידת המחויבות של בני משפחתו
לחברה שמנהיגיה האטומים העדיפו את הישרדותם הפוליטית על פני שחרורו? כאבו של החטוף
על בגידתה של החברה שלמענה נלחם איננו נופל מכאבו של המלט על רצח אביו בידי דודו. גם
הצעיר הזה שואל ודאי במנהרות חמאס את השאלה הקשה: להיות או לא להיות.
הסתכלו גם במפונים בצפון ובדרום, וראו את הכאב על עקירתם. ראו את בתייהם, עסקיהם ואת
בתי הספר שלהם שחרבו. ראו את שדות החיטה שקמלו, את מטעי התפוחים והאפרסקים שיבשו.
סיפורם הטרגי של גברים ונשים רבים במחוזות האלה אינו שונה הרבה מסיפורו של וילי לומן

במחזה "מותו של סוכן". כמו לומן, גם הם איבדו את מקור פרנסתם. מה יעשה אותו מפונה? האם גם הוא יתייאש ויתאבד כמו וילי לומן האומלל?

ואי אפשר שלא להסתכל על החיילים הנלחמים בעזה החרבה. רבים מהם היו שותפים לפשעי מלחמה נוראים שהולכים ונחשפים לעינינו מדי יום. מה יהיה על טייס קרב היודע שבתקיפות שהוא ביצע נהרגו מאות אזרחים, בהם נשים וילדים? האם הוא ייתן לעצמו דין וחשבון על מה שעשה? האם ידרוש דין וחשבון ממפקד חיל האוויר? מהרמטכ"ל? מהמדינאים שהטילו עליו לבצע את פשעי המלחמה הללו ביודעין? האם הוא יראה בשרי הממשלה מדינאים הראויים להנהיג אותנו? האם הוא ירצה לחיות במדינה המונהגת בידיהם?

מחזאי לא יכול לחכות עד שתיווצר פרספקטיבה, כפי שטענו באוזני כמה מנהלי תיאטרונים. התחמקות מחובתו זו דומה להתחמקות של רופא שיש בידיו תרופה למגפה, ואינו מציע אותה לחברה שבה המגפה משתוללת.

הדוגמאות שהבאתי מעידות על מגוון האפשרויות העצום שיתגלה לפני כל כותב שיעז להתבונן במתרחש סביבו, ולכתוב מחזה שיחקור את המציאות שיצרה המלחמה הארורה. ישנם כותבים המסוגלים לעמוד באתגר הזה. יותר מכל הם זקוקים לתשוקה לכתוב. התיאטרון הוא המדיום המתאים ביותר לחשבון נפש פוליטי מורכב ועמוק. מסורת המחזות הפוליטיים שנכתבו מראשית ימיו מעידה על כך. מסורת זו יצרה קהל עצום של צופים הבאים לתיאטרון מתוך כוונה לעשות חשבון נפש כזה. אני מציע לכל מנהל תיאטרון שמטיל בכך ספק, לנסות את קהלו.

מאז 7 באוקטובר אני שקוע בכתיבה על המלחמה. אני לא מסוגל להתחמק מן החובה והאחריות שמוטלות עליי כאדם וכמחזאי. אם ישנה איזושהי משמעות למיומנות הכתיבה שצברתי ב-40 השנים האחרונות, היא חייבת לבוא לידי ביטוי עכשיו. לא מחר או מחרתיים. האנתולוגיה של 16 ממחזותיי, שיצאה לאור בימים אלה, מעידה שיש אצלנו צורך אמיתי בתיאטרון פוליטי, ושלתיאטרון הזה יש צופים רבים. הזעקה הזאת חייבת להישמע. אי אפשר להשתיק אותה.

הכותב הוא מחזאי